

*CYMELIA
ZE STAREJ SZAFY*

Na cmentarzu

Bogumiła Aspisa

ze zbiorów
*Biblioteki Publicznej
im. Marii Konopnickiej
w Suwałkach*

ASPIS, Bogumił (1842-1898).

G.Z. Region

Na cmentarzu / Bogumił Aspisa.
Warszawa : E. Wende, 1876 (Warszawa : Drukarnia S.
Burzyńskiego). - 30 stron ; 21 cm.
Poezja polska - 19 w

821.162.1-1

Nr inw.:

ASPIS, Bogumił (1842-1898).

G.Z. Region

Sen odrodzenia / przez Bogumiła Aspisa.
Warszawa : [s.n.], 1869 (Warszawa : Drukarnia
Czerwińskiego i Spółki). - 36 stron ; 20 cm.
Poezja polska - 19 w

821.162.1-1

Nr inw.: 002-015811-00-0

W 1988 r. do zbiorów suwalskiej biblioteki publicznej zakupiono na aukcji antykwarycznej dwie publikacje Bogumiła Aspisa. Obie książki trafiły do zasobu czytelní, a ze względu na czas wydania i osobę autora wpisano je do tzw. Gabinetu Zbiorów Region.

Wydawnictwa udostępniane są w formie prezencyjnej, w czytelní. Niestety zarówno Aspís, jak i jego twórczość uległy zapomnieniu. Postanowiliśmy więc „odkurzyć” nieco jedną z jego książek, a przy okazji przybliżyć postać samego autora, który przez krótki okres swego życia był związany z Suwałkami.

Zapewne niektórzy sugerując się brzmieniem nazwiska „Aspis” mogą uważać, iż jest to pseudonim literacki. Nic bardziej mylnego. Autor, owszem podpisywał swoje prace pseudonimem, a właściwie pseudonimami - jak podaje „Nowy Korbut” sygnował wtedy swoje utwory jako: Bog. Jaspis, Jakub Szatan, Kazimiera Mosch, Pół-Azjata, Teofil Tarcza - jednakże właśnie jego rodowe nazwisko brzmiało: Aspis.

Bogumił Aspis

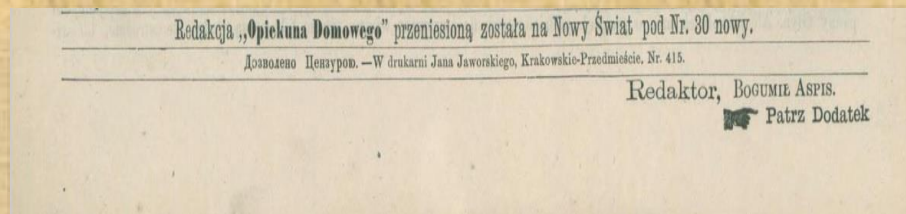
Źródło: <https://polona.pl/item/portret-bogumila-aspisa,MTQwNzIxOA/0/#info:metadata>
[Dostęp: 2021.01.23].

Urodził się w 1842 r. we wsi Tuszów (Lubelszczyzna). Był synem Jana - nauczyciela języka niemieckiego i Matyldy. Bogumił uczył się w gimnazjum w Piotrkowie. Studiował w Moskwie i Petersburgu, gdzie uzyskał stopień kandydata nauk historyczno-filozoficznych. W 1859 roku (mając 17 lat) opublikował poemat „Salvater”. Utwór przyniósł mu rozgłos i cieszył się dużym zainteresowaniem czytelniczym. Jak pisał Tadeusz Budrewicz „Salvater” *rozszedł się prędko, tak że dziś egzemplarze jego są rzadkością bibliograficzną. (...) Badając tzw. znaki proveniencyjne (pieczętki, ekslibrisy itp.) na tych egzemplarzach, można wnosić, iż geografia ich sprzedaży była rozległa (...) a skład społeczny nabywców zróżnicowany*¹. Aspis przez pewien czas pracował jako nauczyciel w gimnazjach w Radomiu, Kielcach, Suwałkach² i Warszawie. Publikował swoje utwory m. in. na łamach warszawskiego „Tygodnika Ilustrowanego”, „Kuriera Warszawskiego”, „Kuriera Codziennego”, „Ateneum” i „Opiekuna Domowego” (którego był właścicielem i redaktorem).

¹ T. Budrewicz, *Bogumił Aspis*, [w:] *Biografie suwalskie*. Cz. 5, red. M. Pawłowska, Suwałki 2002, s. 7-8.

² Aspisa jako nauczyciela suwalskiego gimnazjum wymienia m. in. A. Matusiewicz w tekście *Nauczyciele gimnazjum*, „Jaćwież” 1987, nr 4, s. 17.

W 1871 r. ożenił się z Kazimierą Mosch. Młodzi zamieszkali przy ulicy Chmielnej 3. Wkrótce urodziła im się córka. Dziecko jednak niebawem umarło. Aspis bardzo przeżył tę śmierć. To wydarzenie odbiło się echem w twórczości poety. W 1876 r. drukiem ukazał się cykl trenów „Na cmentarzu” poświęconych pamięci zmarłej córeczki. Utwór przez wielu jest oceniany jako najlepsze dzieło poety.

„Opiekun Domowy” – winieta i stopka redakcyjna.

Około 1878 roku Aspis pracował jako wykładowca literatury w Praktycznej Szkole Dramatycznej E. Derynga. Po 1880 r., po śmierci pierwszej żony, przeniósł się do Włocławka, gdzie ożenił się po raz drugi³ z Aleksandrą Hecker – właścicielką pensji dla dziewcząt, na której autor „Salvatera” uczył kilku przedmiotów: literatury, historii, geografii, języków obcych (francuskiego i niemieckiego). W 1893 roku został profesorem uniwersytetu w Rydze, niedługo jednak powrócił na Kujawy, gdyż, ze względu na pogarszający się stan zdrowia, musiał z tego stanowiska zrezygnować⁴. Zmarł 23 maja 1898 roku we Włocławku, gdzie spoczął na tamtejszym cmentarzu.

³ Ożenił się po raz drugi w 1884 r.

⁴ Bogumił Aspis, <https://historiawloclawka.pl/osoby-zwiazane-z-wloclawkiem/34-bogumil-aspis> [Dostęp: 2021.01.20].

† Bogumił Aspis.

Wczoraj zmarł we Włocławku jeden ze zdolniejszych poetów naszych — Bogumił Aspis.

Urodzony w r. 1842 w Tuszowie, ukończył studia filologiczne w Petersburgu ze stopniem kandydaackim, poczem poświęcił się zawodowi nauczycielskiemu. Początkowo wykładał w gimnazjach warszawskich, przed kilkunastoma zaś laty przeniesiony został na prowincję, ostatecznie do Włocławka. Na tem stanowisku też dokonał żywota.

Rozwój twórczości Aspisa jest niejako typowym, pod względem usiłowań poety wydobyć się na szerszą piśmiennictwa widownię, hamowanych przez codziennego życia potrzeby, domagające się przede wszystkim pracy dla zarobku. Tę ciągłą walkę gnębiącą poetę scharakteryzował wybornie sam w drukowanym w r. 1891 w „Ateneum” pięknym wierszu p. t. „Pytanie”.

— Ś. p. Bogumił Aspis, utalentowany poeta, zakończył życie w Włocławku. Urodzony w r. 1842 w Tuszowie, ś. p. Aspis od r. 1859 ogłaszał różne utwory literackie, między innymi słynne poematy: „Salwator”, „Sen odrodzenia”, „Sulamita i „Na cmentarzu.” Zasiłki prawie wszystkie pisma warszawskie. W swoim czasie był stałym współpracownikiem pism postępowych, a w ich szeregu „Nowin.”

Źródło: „Kurier Codzienny” R.34, nr 142 (24 maja 1898), s. 2.

Współcześni mu autorzy tak go opisywali: *mały, z długimi, choć dosyć rzadkimi włosami, chudy i szczupły; czoła nie zauważyłem, cera twarzy ceglasta lub apeupres; szczupły, chudy, o oryginalnej twarzy i poetycznie długich włosach. Mówił spokojnie, cicho i z nieprzebraną logiką*⁵.

W 1908 r. na łamach czasopisma „Sfinks” Wiktor Gomulicki w swoim tekście poświęconym Warszawie napisał: *Aspis żył jak parias i umarł, nie doczekawszy się bodaj jednej chwili, gdy od trosk wolny mógłby był wypowiedzieć, co mu pierś i mózg rozsądza*⁶.

Tyle w wielkim skrócie o Bogumile Aspisie.

Źródło: „Gazeta Handlowa” R.35, no 118 (25 maja 1898), s. 3.

⁵ T. Budrewicz, *Bogumił Aspis, [w:] Biografie suwalskie...*, s. 8.

⁶ W. Gomulicki, *Relikwia dla Warszawy, „Sfinks” 1908, T. 1, s. 13.*

Jak już wspominaliśmy, w 1876 r. na rynku wydawniczym ukazał się zbiorek poetycki „Na cmentarzu”. Był on niewątpliwie odbiciem głębokich i traumatycznych przeżyć poety po śmierci malutkiej (zaledwie rocznej) córki. Wzorowany na „Trenach” Kochanowskiego pozostał bolesnym wspomnieniem ojca po stracie dziecka. Rozpacz rodzica Aspis przelewa w strofy poetyckie, zadając przy tym pytania o sens śmierci, istnienia, trwania. Wędruje od bólu do wyciszenia i rezygnacji, od płaczu do ciszy, do pożegnania ale też nadziei na spotkanie. Autor kończy swój utwór stwierdzeniem:

Śpij – ach śpij... Wkrótce do ciebie

Przyjdzie ojciec twój...

Wprowadzisz go tam na niebie

Miedzy duchów rój... (...)

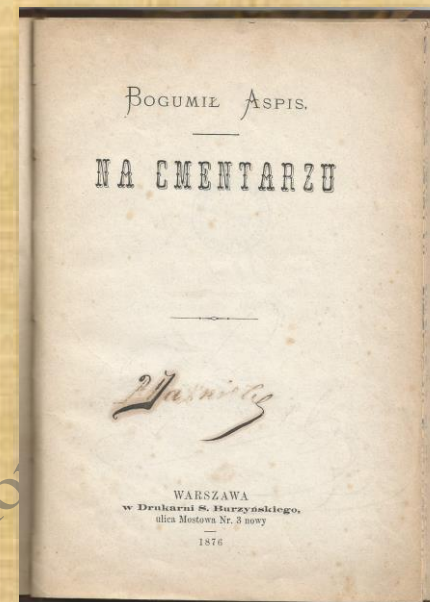
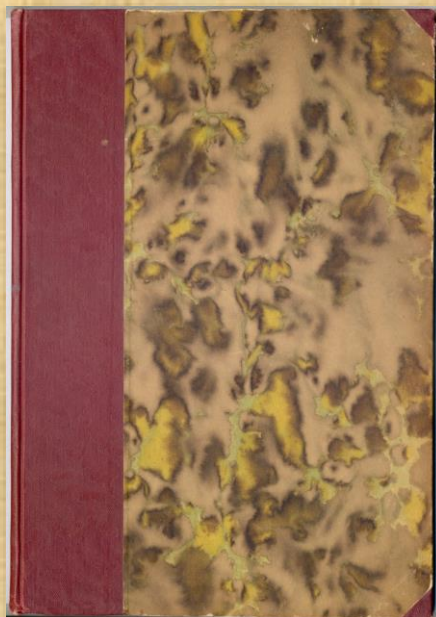
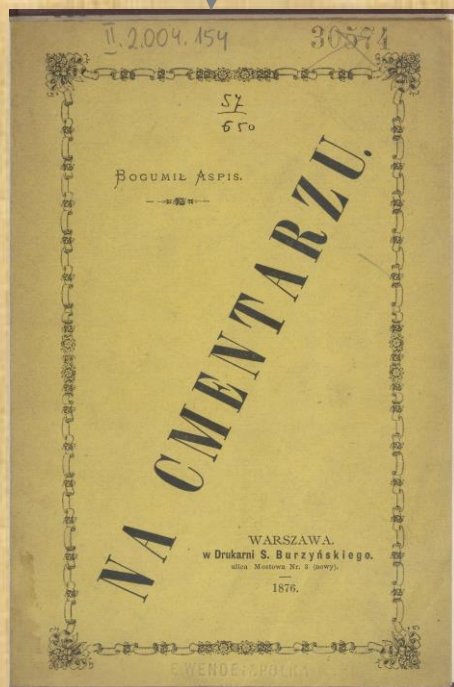
Zostaniemy już na wieki z sobą...

Skarbie mój!...⁷

Poemat spotkał się z dużym zainteresowaniem ze strony czytelników, natomiast jego recenzje w ówczesnej prasie z jednej strony wychwalały kunszt i artyzm poety, z drugiej zaś ganiły go za nienaturalność i przesadę. Cóż..., o gustach się nie dyskutuje, a jak wiadomo krytyka literacka nie zawsze idzie w parze z gustami czytelnicznymi. Warto jednak sięgnąć po zbiorek Aspisa chociażby po to, by porównać go z „Trenami” Jana Kochanowskiego. Niewątpliwie mistrzem w tym starciu jest poeta z Czarnolasu.

⁷ B. Aspis, *Na cmentarzu*, Warszawa 1876, s. 30.

Okladka oryginalna „Na cmentarzu”.

Okladka i strona tytułowa suwalskiego egzemplarza „Na cmentarzu”.

Jak udało się nam ustalić, znajdujący się w zbiorach suwalskiej biblioteki egzemplarz trenów Aspisa wyróżnia się charakterystyczną okładką. Została ona niewątpliwie dodana przez intrologatora. Oryginalna miękka okładka zawierała pełną tytulaturę, natomiast suwalski egzemplarz zaopatrzono w twardą okładkę, przy czym grzbiet i niewielkie narożniki wykonano z bordowego płótna, lico przednie i tylne okładki to marmoryzowana tektura.

Pierwotnie na okładce znalazła się również informacja o wydawnictwie, które zajęło się publikacją zbioru poezji Aspisa, tj. E. Wende i Spółka.

Firma Edwarda Wende została założona ok. 1858 r. początkowo jako księgarnia asortymentowa. *Znana była z szybkiej i rzetelnej obsługi odbiorców warszawskich i prowincjonalnych*⁸. W ofercie posiadała szeroki wybór literatury francuskiej, niemieckiej i angielskiej, dodatkowo nuty, atlasy i mapy. Znalazła się tu także krajowa produkcja wydawnicza z uwzględnieniem literatury naukowej.

Sygnet firmy
E. Wende i Spółka
(ok. 1916 r.).

Jak pisze M. Kwiatkowska: *swój potencjał ekonomiczny i wysoką rangę na polskim rynku książki zdobyła [księgarnia] dzięki prowadzonemu na wielką skalę handlowi publikacjami naukowymi. Doskonała znajomość tego segmentu rynku i próba wypełnienia luk w zakresie książki popularnonaukowej w Królestwie Polskim już wcześniej znalazła swój wyraz we współpracy firmy z wydawnictwami lwowskimi: Nauka i Sztuka (Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych) oraz Wiedza i Życie (Związku Naukowo-Literackiego)*⁹. Dorobek wydawniczy Wendego, to około 3000 pozycji – głównie o charakterze naukowym.

Sam Edward Wende urodzony w 1830 r. był synem fabrykanta sukna z Konstantynowa. W Rydze ukończył gimnazjum, a także zaliczył praktyki księgarskie. W Warszawie osiadł na stałe około 1858 r. Działal aktywnie na rynku księgarskim. Był członkiem m. in. warszawskiego Zgromadzenia Kupców, oraz Spółki Wydawniczej Księgarzy. W 1898 r. przekazał swoją firmę synowi Romanowi oraz Tadeuszowi Hiżowi i Andrzejowi Turkułowi (długoletnim współpracownikom).

⁸ *Encyklopedia wiedzy o książce*, red. A. Birkenmajer, B. Kocowski, J. Trzynadłowski, Wrocław 1971, szp. 2445.

⁹ M. Kwiatkowska, *Rynek – polityka – edukacja. Wydawcy profesjonalni w Królestwie Polskim wobec programów upowszechniania i popularyzacji wiedzy na przełomie XIX i XX wieku*, [w:] *Działalność instytucji wydawniczych na rzecz oświaty i edukacji w XIX i początkach XX wieku*, red. I. Michalska, G. Michalski, Łódź 2014, S. 13-28.

Mimo, iż w 1906 r. syn Wendego sprzedał swoje udziały, księgarnia nadal działała pod szyldem E. Wende i Spółka. Dopiero w 1928 r. uległa likwidacji.

Edward Wende zmarł 14 grudnia 1914 r. Został pochowany w kwaterze rodzinnej na warszawskim Cmentarzu Ewangelicko-Augsburskim Świętej Trójcy, przy ulicy Młynarskiej.

CIEKAWOSTKA – o warszawskiej Spółce Wydawniczej Księgarzy

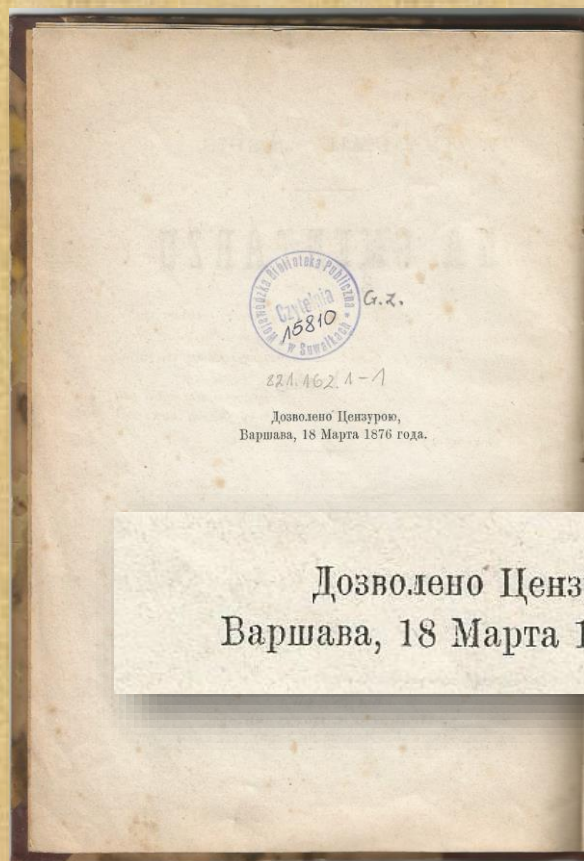
Spółka Wydawnicza Księgarzy. Spółka udziałowa założona 9 VI 1873 r. przez sześciu księgarzy, właścicieli najpoważniejszych firm księgarskich: Gustawa Adolfa Gebethnera, Augusta Roberta Wolffa, Michała Glücksberga, Maurycego Orgelbranda, Gustawa Karola Sennewalda i Edwarda Wendego. Kapitał zakładowy wynosił 21 600 rb i był podzielony na sześć udziałów po 3600 rb, przy czym każdy ze wspólników ponosił odpowiedzialność tylko do wysokości swego udziału. Termin trwania spółki oznaczono na 3 lata, tj. do 1 VII 1876 r., z zastrzeżeniem, że do tego czasu żadna z firm nie ma prawa sprzedać swego udziału. Podejmowanie wydawnictw miało być postanowione większością głosów. W przypadku, gdyby wysokość kosztów wydawniczych przekraczała 10 000 rb, każdemu wspólnikowi przysługiwało prawo wyłączenia się z udziału w przedsięwzięciu. Kasę, rachunki, ekspedycję i korespondencję prowadzić mieli wspólnicy kolejno, zmieniając się co rok. W czasie obowiązywania umowy żadnej z firm nie wolno było przystąpić do innej spółki wydawniczej pod karą 2000 rb⁹. Spółka przetrwała kilkanaście lat. Została rozwiązana w marcu 1888 r.

Fragment publikacji: M. Mlekicka, *Wydawcy książek w Warszawie w okresie zaborów*, Warszawa 1987, s. 252-253.

Zbiorek ukazał się na rynku wydawniczym dzięki drukarni S. Burzyńskiego mieszczącej się w tym okresie w Warszawie, przy ulicy Mostowej nr 3.

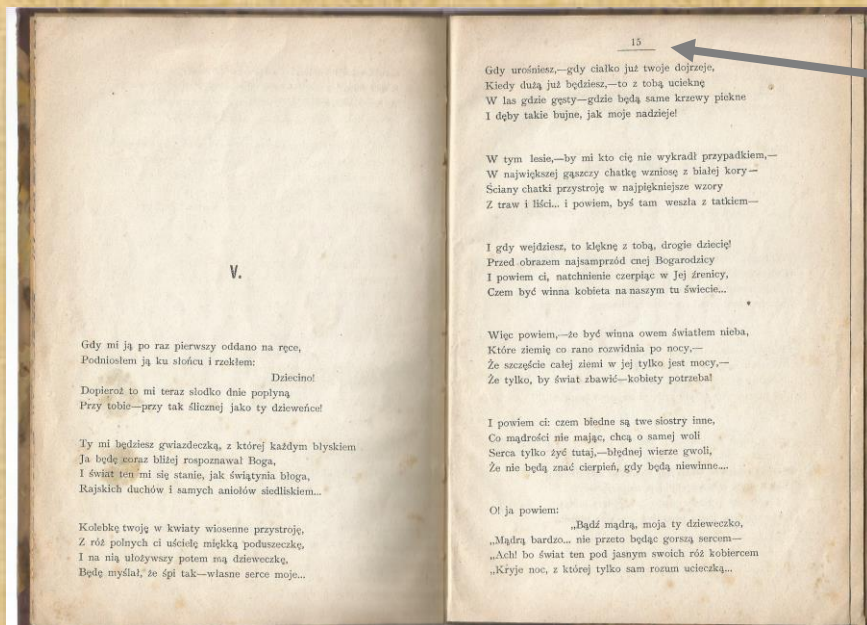
Oczywiście wcześniej tekst trenów przeszedł przez sito cenzorskie, o czym informacja znalazła się na odwrocie strony tytułowej. Pamiętać bowiem należy, że książka ukazała się w okresie, kiedy Warszawa znajdowała się pod zaborem rosyjskim. Stąd też, zgodnie z obowiązującymi przepisami prawnymi, wszelkie publikacje podlegały ingerencji cenzorskiej. W tym wypadku należy mówić o cenzurze prewencyjnej.

Jak czytamy w „Encyklopedii wiedzy o książce”: w *działalności cenzorskiej* wytworzyły się i utrwały dwa systemy: *C. prewencyjna (uprzednia)*, polegająca na kontroli tekstu przed rozpoczęciem druku, oraz *C. represyjna*, która zakłada wprowadzenie wolności druku, ale zarazem zastrzega sobie prawo konfiskaty nakładu i karania autora, drukarza czy księgarza w przypadku opublikowania treści uznanych za niewłaściwe¹⁰.

Дозволено Цензурою,
Варшава, 18 Марта 1876 года.

¹⁰ Zob.: *Encyklopedia wiedzy o książce*, szp. 380-381.

Publikacja składa się z 10 trenów rozmieszczonych na 30 stronach. (Zastosowano arabską paginację stron).

Na tylnej wyklejce znalazła się informacja o zakupie książki w antykwariacie „Domu Książki” za kwotę 4100 zł.

Na jednym z cmentarzów Warszawy, pomiędzy grobkami dzieci, które śmierć przestała niebu, znajduje się mogiłka, gdzie oprócz małego drzewka i blachy z napisem: „KAZIMIERKA ASPIS,” nic więcej niema.

Chciałbym, aby ta książka posłużyła spoczywającej pod ziemią tam dziecinie, za najprostrzy kamień grobowy, jakimi ludzie zwykli zdobić mogiły umarłych.

A U T O R,

Warszawa, dnia 1 Kwietnia 1876 roku.

Tekst główny poprzedza słowo od autora, będące rodzajem wprowadzenia jednoznacznie informującego czytelnika o intencjach, które kierowały Aspisem przy pracy nad trenami. Zbiorek „Na cmentarzu” jest więc swoistym pomnika – jak czytamy: *kamieniem grobowym*, który zrozpaczony ojciec wystawia na mogile przedwcześnie zmarłego dziecka.

BIBLIOGRAFIA

1. Aspis B., *Na cmentarzu*, Warszawa 1876.
2. *Bogumił Aspis*, <https://historiawloclawka.pl/osoby-zwiazane-z-wloclawkiem/34-bogumil-aspis> [Dostęp: 2021.01.20].
3. Budrewicz, *Bogumił Aspis*, [w:] *Biografie suwalskie*. Cz. 5, red. M. Pawłowska, Suwałki 2002.
4. *Działalność instytucji wydawniczych na rzecz oświaty i edukacji w XIX i początkach XX wieku*, red. I. Michalska, G. Michalski, Łódź 2014.
5. *Encyklopedia wiedzy o książce*, red. A. Birkenmajer, B. Kocowski, J. Trzynadlowski, Wrocław 1971.
6. „Gazeta Handlowa” R. 35, 1898, no 118 (25 maja 1898).
7. Gomulicki, *Relikwia dla Warszawy*, „Sfinks” 1908, T. 1.
8. „Kurjer Codzienny” R. 34, 1898, nr 142 (24 maja 1898).
9. Matusiewicz A., *Nauczyciele gimnazjum*, „Jaćwież” 1987, nr 4.
10. Mlekicka M., *Wydawcy książek w Warszawie w okresie zaborów*, Warszawa 1987.
11. Muszkowski J., E. Wende i Spółka, „Przegląd Księgarski” 1928, nr 8.

Zapraszamy do korzystania z naszych zbiorów

Pracownia Digitalizacji i Historii Mówionej Biblioteki Publicznej im. Marii Konopnickiej w Suwałkach
Ul. Emilii Plater 33 a
16-400 Suwałki
Tel. 87 565 62 46
digi@bpsuwalki.pl; <http://digi.bpsuwalki.pl/>